

บทความ

พุทธจริยศาสตร์กับแนวคิดเรื่องสงครามที่เป็นธรรม

โดย ดวงเด่น นุเรมรัมย์

[นักศึกษาหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาจริยศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล]

การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคม และดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดนั้น ย่อมจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งในบางครั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์มิได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น หรือเป็นระเบียบแบบแผน ทั้งนี้ เนื่องมาจากความแตกต่างกันของมนุษย์ในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็น สภาพแวดล้อม การศึกษา และพื้นฐานทางความคิด เป็นต้น จากความแตกต่างดังกล่าวนี้ บางครั้งก่อให้เกิดความขัดแย้ง และรูปแบบหนึ่งของการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ก็คือ "สงคราม"

จากการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ การทำสงครามดูเหมือนจะเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ ซึ่งนับแต่อดีต จวบจนปัจจุบันการทำสงครามมีมูลเหตุอันน่าประการ อาทิ การต่อสู้กันเพื่อแย่งชิงหรือแสวงหาอำนาจ สงครามเพื่อรักษาตุลอำนาจ สงครามกลางเมือง บ้างก็เป็นไปในรูปสงครามจักรวรรดินิยม เพื่อขยายอำนาจ อิทธิพล และดินแดน และบ้างก็เป็นสงครามในแบบป้องกันตัว (ทหารมองสงครามโลก, 2534: 24)

สำหรับประเทศไทย ยึดถือนโยบายการใช้กำลังทหารเพื่อการป้องกันตนเอง เป็นหลัก รัฐบาลไม่มีนโยบายรุกรานผู้ใด และไม่มีนโยบายที่จะส่งกำลังทหาร ออกไปปฏิบัติการนอกประเทศ เว้นแต่เมื่อมีความจำเป็นอย่างแท้จริง เช่น การปฏิบัติตามพันธกรณีที่มีต่อประเทศพันธมิตร หรือเมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามแผนป้องกันประเทศ (กรมศิลปากร, 2525: 139) ดังจะเห็นได้ ว่ามีการระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งพระราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หมวด 5 ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 72 ความว่า

รัฐจะต้องจัดให้มีกำลังทหารไว้เพื่อพิทักษ์รักษาเอกราช ความมั่นคง ของรัฐ สถาบันพระมหากษัตริย์ ผลประโยชน์แห่งชาติและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และ เพื่อการพัฒนาประเทศ

ท่าที่ดังกล่าวจะสอดคล้องกับความเป็น "เมืองพุทธ" ของประเทศไทย ทั้งนี้ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับความเมตตา กรุณา อหิงสา สันติภาพ และการให้อภัย อีกทั้งพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่ห้าม การฆ่าทุกสิ่งที่มีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์เดียรัจฉานอื่น ๆ ดังจะเห็น ได้ในศีลข้อหนึ่งที่ว่า "ปาณาติปาตา เวรมณี" (ทีฆนิกาย ปาฏิวรรค. 11/286/196) ทั้งนี้เพราะพระพุทธเจ้าทรงเห็นแล้วว่า การฆ่าสัตว์ทุกชนิดที่มี ชีวิตมีแต่ความเสียหายแก่มนุษย์โลก เสียหายแก่ตัวผู้ฆ่าเอง เสียหายแก่สังคม และเสียหายแก่ผู้ถูกฆ่า (ดิเรก ชัยนาม, 2509: 491)

อย่างไรก็ตาม ในอันที่จริงแล้วก็ยังมีช่วงเวลาที่ประเทศไทยใช้หลักคำสอนทาง พระพุทธศาสนา มาสร้างความชอบธรรมให้กับการทำสงครามเช่นกัน กล่าว คือ ในช่วงระยะสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่ หัว (รัชกาลที่ 6) ทรงประกาศสงครามกับเยอรมนี และออสเตรีย-ฮังการี สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพิจารณาเห็นว่าการ สงครามครั้งนี้เป็นเรื่องถูกต้องชอบธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะ

จุดมุ่งหมายของสงครามครั้งนี้อยู่ที่การปกป้องรักษาธรรม ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงมีรับสั่งว่า

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ในนามแห่งประเทศสยาม ทรงตัดความสัมพันธ์ฉันมิตร และประกาศสงครามกับจักรวรรดิเยอรมัน และอังการี-ออสเตรีย ทรงยกเลิกสันติภาพเพราะพระองค์ทรงประสงค์จะ ชำรงรักษาความชอบธรรมระหว่างประเทศเมื่อบุคคลระลึกถึงพระพุทธพจน์ ที่ว่า 'บุคคล ควรสละทรัพย์ อวัยวะ และชีวิต เมื่อสถานการณ์เรียกร้อง ให้รักษาธรรม' นโยบายอื่นใด นอกจากประกาศสงคราม ก็ใช้ปฏิบัติไม่ได้

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (ม.ป.ป.)
อ้างถึงใน พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2532: 41)

และสำหรับรัชกาลที่ 6 ก็ได้ทรงแสดงทรรศนะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับความชอบธรรมในการทำสงครามไว้ ดังจะพิจารณาได้จากพระราชนิพนธ์เรื่องเทศนาเสือป่า ใจความตอนหนึ่งดังนี้

ผู้ที่กระทำการในหน้าที่นักรบ บางคนเขาก็กล่าวว่าจะประพฤติ อยู่ในทางธรรมไม่ได้ตัวเองแล้ว โดยเหตุที่กิจธุระโดยตรงซึ่งจะต้องกระทำก็คือการฆ่าคน ซึ่งเป็นของผิดด้วยศีลองค์ที่หนึ่งของพระพุทธศาสนา อยู่แน่แท้แล้ว เพราะฉะนั้นนักรบก็เป็นอันถือศีลไม่ได้ตัวเองแล้ว ข้อนี้ผู้ที่แลดูพระพุทธศาสนาโดยเผิน ๆ ชอบหยิบยกเอามาพูด และชาวเราที่แสดงตนเป็นพุทธศาสนิกชนก็พลอยอ้อออกกับเขาไปด้วย แท้จริงพระพุทธเจ้าของเราย่อมทรงเข้าพระทัย อยู่ดีว่าการป้องกันชาติบ้านเมืองเป็นความจำเป็นโดยแท้ และผู้ที่มีหน้าที่กระทำกิจการเช่นนั้น จะนับว่าเป็นบุคคลที่ประกอบการเลี้ยงชีพโดยไม่ชอบธรรมนั้น หามิได้ ข้อที่ควรอ้างเป็นพยานได้มีอยู่หลายประการเพียงพอที่จะแสดงให้เห็นได้ว่า การรบเพื่อป้องกันชาติบ้านเมืองไม่เป็นข้อที่พระพุทธองค์

ทรงห้ามปรามเลย ถ้าทรงห้ามปรามหรือไม่ทรงเห็นชอบด้วยแล้ว
ที่ไหนเลยจะทรงบังคับให้ทหารซึ่งหนีจากกองทัพของพระเจ้าพิมพิ
สารเข้าไปอุปสมบทนั้น สีกออกไป เข้ารับราชการในกองทัพตามเดิม
ทั้งในพระวินัยบัญญัติก็มีคำอนุญาตไว้ชัดเจนให้พระภิกษุไปกับกอง
ทัพได้ เพื่อกระทำการกิจการเทศนาสั่งสอนทหาร ควรมีชีวิตอยู่แต่เพียงว่า
ไม่ให้อยู่ในกองทัพติด ๆ กันเกินกว่า 7 ราตรีเท่านั้น อีกประการ
หนึ่ง พระสงฆ์ประณามนัตตชยและทหาร กับทั้งลงเลขยันต์ในเครื่อง
รางต่าง ๆ เป็นแบบธรรมเนียมมีติดต่อมาตั้งแต่พุทธกาลจนถึงทุกวันนี้
ถ้าพระพุทธรูปไม่ทรงพอพระทัยในกิจเช่นนี้ จะมีได้มีข้อห้ามไว้ใน
พระวินัยบัญญัติแล้วหรือ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2536: 58-59)

ด้วยเหตุที่ว่า ดูจะมีความขัดแย้งระหว่างคำสอนในศาสนาพุทธและการนำ
หลักคำสอนของพระพุทธรูปศาสนามาใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การทำ
สงคราม จึงทำให้เกิดคำถามว่าแท้จริงสามารถใช้คำสอนของพระพุทธรูปศา
มาสนับสนุนการทำสงครามได้หรือไม่ ด้วยเหตุใด และในกรณีที่ศาสนาพุทธ
ยินยอมให้มีการทำสงครามได้ จะยอมรับในเงื่อนไขใดบ้าง อีกนัยหนึ่งคือ ตาม
ทรรศนะของพระพุทธรูปศาสนาเมื่อใดการทำสงครามจึงชอบธรรม ทั้งนี้การ
ศึกษาจะพิจารณาทรรศนะในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยที่สนับสนุน และคัด
ค้านความคิดที่ว่าพระพุทธรูปศาสนามายอมรับเรื่องสงครามที่เป็นธรรมด้วย

จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องพบว่า ทรรศนะเกี่ยวกับการยอมรับ
การมีอยู่ของสงครามที่เป็นธรรมของพระพุทธรูปศาสนาสามารถแบ่งได้สองกลุ่ม
กล่าวคือ กลุ่มที่เห็นว่าพระพุทธรูปศาสนาไม่ยอมรับการมีอยู่ของสงครามที่เป็น
ธรรม และกลุ่มที่เห็นว่ามีความเป็นธรรม

ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับมูลเหตุของสงครามในทศวรรษของพระพุทธศาสนา ทั้งที่พบโดยตรงในเอกสารซึ่งนักวิชาการต่าง ๆ ได้กล่าวถึงไว้ และที่วิเคราะห์ได้จากเรื่องราวของสงครามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น พบว่ามีแต่แนวคิดที่น่าจะโน้มเอียงไปทางจุดยืนที่ว่าพระพุทธศาสนาไม่ยอมรับว่ามีสงครามที่เป็นธรรม ทั้งนี้เพราะว่าข้อมูลที่ได้ต่างชี้ว่าสงครามต่าง ๆ ล้วนแต่เกิดจากกุศลมูลทั้งสิ้น ผลที่ตามมาก็คือว่าการทำสงครามใด ๆ ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ดังที่เกณฑ์หลักในการวินิจฉัยความถูกต้องของการกระทำระบอบองค์ประกอบหนึ่งว่าเกี่ยวข้องกับลักษณะของเจตนาว่าประกอบด้วยกุศลมูลหรืออกุศลมูล หากประกอบด้วยกุศลมูล ก็เป็นการกระทำที่ถูกต้อง หากประกอบด้วยอกุศลมูล ก็เป็นการกระทำที่ผิด นอกจากนี้สามารถกล่าวได้ว่า การมีเจตนาเบียดเบียนผู้อื่นด้วยการทำสงครามเป็นการผิดศีลข้อปาณาติบาต

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาตามความเป็นจริง การพิจารณามูลเหตุของสงครามในลักษณะดังกล่าวน่าจะแคบไป ทั้งนี้เพราะมีกรณีของการทำสงครามเพื่อป้องกันตนเองจากการรุกราน หรือเพื่อช่วยเหลือประเทศอื่นจากการรุกราน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการทำสงครามเช่นนี้อาจจะมีมูลเหตุจากความเมตตา ที่ไม่ต้องการให้ประเทศชาติถูกรุกราน ไม่ต้องการให้ญาติพี่น้องหรือสมาชิกในสังคมต้องถูกข้าศึกข่มเหง เหตุผลของการทำสงครามเช่นนี้จึงน่าจะเป็นไปตามหลักพรหมวิหาร ทั้งนี้นอกจากเรื่องของความเมตตากรุณาแล้ว บางครั้งยังมีการอ้างถึงการสละชีวิต เพื่อรักษาธรรม ว่าเป็นองค์ประกอบที่ทำให้เจตนาผู้นั้นอยู่บนพื้นฐานของกุศลมูล ไม่ถือเป็นปาณาติบาต

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าเรื่องเจตนาเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องพิจารณาเพื่อตัดสินว่า พระพุทธศาสนายอมรับว่ามีสงครามที่เป็นธรรมหรือไม่ คำถามที่สำคัญก็คือว่าสงครามที่เกิดจากเจตนาที่จะเบียดเบียน เช่น แย่งชิงดินแดน ผิดศีลข้อปาณาติบาต แต่สงครามที่เกิดจากเจตนาที่จะช่วยเหลือคนกลุ่มหนึ่งหรือต้องการรักษาสິงมีค่า เช่น พระธรรม ด้วยการเบียดเบียนคนอีกกลุ่มนั้น ถือว่าผิดศีลข้อปาณาติบาตหรือไม่

ทั้งนี้ก่อนที่จะพิจารณาคำถามนี้โดยตรง ควรที่จะพิจารณาเหตุผลอื่น ๆ ที่ยกมาเพื่อสนับสนุนว่าการทำสงครามเพื่อรักษาประเทศชาติหรือเพื่อรักษาธรรมไม่ถึงว่าผิดศีลธรรม ซึ่งในบทความนี้จะขอศึกษาเฉพาะที่ปรากฏใน *เทศนาเสือป่า* เนื่องจากมีเหตุผลที่แสดงจุดยืนในประเด็นดังกล่าวได้ชัดเจน เหตุผลดังกล่าวได้แก่

1. พระพุทธเจ้าทรงขอให้ทหารซึ่งหนีจากกองทัพของพระเจ้าพิมพิสารเข้าไปอุปสมบทนั้น ลาลิกขาบทยออกไปเข้ารับราชการในกองทัพตามเดิม
2. พระวินัยบัญญัติอนุญาตให้พระภิกษุไปกับกองทัพเพื่อกระทำการเทศนาสั่งสอนทหารได้ และมีข้อจำกัดอยู่แต่เพียงไม่ให้อยู่ในกองทหารติด ๆ กันเกินกว่า 7 ค่ำ
3. พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามชัดเจนเกี่ยวกับธรรมเนียมปฏิบัติของพระสงฆ์ในการลงเลขยันต์ในเครื่องรางต่าง ๆ ให้แก่ทหารที่ไปรบ
4. พระพุทธพจน์ที่ว่า 'บุคคล ควรสละทรัพย์ อวัยวะ และชีวิต เมื่อสถานการณ์เรียกร้อง ให้รักษาธรรม' [นรชนพึงสละทรัพย์เพราะเหตุแห่งอวัยวะอันประเสริฐ เมื่อจะรักษาชีวิตไว้ พึงสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึงธรรม พึงสละทั้งอวัยวะ ทั้งทรัพย์ และแม้ชีวิตทั้งหมด (ขุททกนิกาย ชาดก. 28/382/99)]

หากเหตุผลเหล่านี้น่าเชื่อถือ ก็จะเพิ่มน้ำหนักให้ฝ่ายที่เชื่อว่าพระพุทธศาสนายอมรับว่ามีสงครามที่เป็นธรรม แต่หากไม่น่าเชื่อถือการพิจารณาประเด็นเกี่ยวกับเจตนาข้างต้นก็ยิ่งมีความสำคัญมากขึ้น ดังนั้น เพื่อให้การพิจารณาในประเด็นดังกล่าวข้างต้นมีความชัดเจนขึ้น ผู้เขียนจึงได้ศึกษาบทบัญญัติในพระไตรปิฎก เพื่อนำมาประกอบการพิจารณา

ประการที่หนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงขอให้ทหารซึ่งหนีจากกองทัพของพระเจ้าพิมพิสารเข้าไปอุปสมบทนั้น ลาสึกขาบตอกไปเข้ารับราชการในกองทัพตามเดิม

ในพระวินัยปิฎก เล่ม 4 มหาวรรค ภาค 1 ได้กล่าวถึงพุทธมติในเรื่องการสงครามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยไว้สำหรับภิกษุ เรื่องห้ามบวชให้แก่ข้าราชการหรือทหาร (วินัยปิฎก มหาวรรค. 4/102/119) เนื่องจากในสมัยพุทธกาลมีข้าราชการและทหารหนีราชการมาบวชเป็นจำนวนมากทำให้ทางราชการได้รับความเสียหาย ขาดแคลนกำลังพลในการบริหารและป้องกันประเทศ และสาเหตุอีกประการหนึ่งคือ พระเจ้าพิมพิสารทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นพระวินัยห้ามมิให้พระภิกษุบวชให้กับคนที่เป็นข้าราชการที่ไม่ได้รับอนุญาตจากผู้บังคับบัญชา เพราะอาจมีกษัตริย์ที่ไม่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเบียดเบียนภิกษุเหล่านั้นได้ จากพระวินัยข้อนี้ก่อให้เกิดธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อมาถึงปัจจุบันนี้ว่า ข้าราชการทุกหมู่เหล่าที่จะบวช ต้องขออนุญาตและได้รับความเห็นชอบจากทางราชการในการลาบวชเสียก่อน

จากการศึกษาพระไตรปิฎก อาจกล่าวได้ว่าไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าให้ข้าราชการที่หนีมาบวชลาสิกขาบตอกไปรับราชการตามเดิม มีแต่เพียงการกล่าวถึงสาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นพระวินัยห้ามบวชให้ข้าราชการ คือ การที่ข้าราชการหนีมาบวชทำให้เสียราชการ และพระเจ้าพิมพิสารเกรงว่ากษัตริย์ที่ไม่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอาจทำร้ายพระสงฆ์ได้ จึงได้ทูลขอพระพุทธเจ้าให้บัญญัติเป็นพระวินัยห้ามบวชให้แก่ข้าราชการ นอกจากจะได้รับความอนุญาตจากกษัตริย์หรือผู้มีอำนาจแทนพระองค์เสียก่อน

ประการที่สอง พระวินัยบัญญัติอนุญาตให้พระภิกษุไปกับกองทัพเพื่อกระทำการเทศนาสั่งสอนทหารได้ และมีข้อจำกัดอยู่แต่เพียงไม่ให้อยู่ในกองทัพติด ๆ กันเกินกว่า 7 คีน

จากการศึกษาพระไตรปิฎก ไม่มีการกล่าวถึงบัญญัติเกี่ยวกับกิจของพระสงฆ์ ในการไปเทศนาสั่งสอนทหารในกองทัพ และจากการค้นคว้าเอกสารเชิงประวัติศาสตร์พบว่า การที่พระสงฆ์ไปเทศนาสั่งสอนทหารในกองทัพ เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ถูกเพิ่มเติมเข้ามาในภายหลัง (กองทัพอากาศ: 2501, 45) สำหรับประเทศไทย การที่พระสงฆ์เข้าไปเทศนาในกองทัพนั้น ก็ไม่ได้เป็นการสั่งสอนให้ทหารออกไปฆ่าคน หากแต่เป็นการสั่งสอนให้ทหารมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่มากกว่า (ภิกขุ ปัญญาณันตะ: 2503, 101)

อย่างไรก็ดี ในพระวินัยปิฎก เล่ม 2 มหาวิภังค์ ทุติยภาค กล่าวถึงพุทธมติของพระพุทธเจ้าในเรื่องการสงคราม ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุสงฆ์ไว้ว่า ภิกษุรูปใดดูการยกกองทัพ ถือว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์ (วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ทุติยภาค. 2/562/497) แต่ในกรณีที่พระสงฆ์มีความจำเป็นต้องเดินทางเข้าไปในกองทัพ พระพุทธเจ้าก็ทรงผ่อนปรนอนุญาตให้ไปในกองทัพได้เมื่อมีเหตุจำเป็น เช่น ในพระไตรปิฎก กล่าวถึง การที่ภิกษุรูปหนึ่งมีความจำเป็นต้องเดินทางไปเยี่ยมลุงซึ่งกำลังป่วยหนักในกองทัพ จึงได้เล่าถึงเหตุจำเป็นและทูลถามพระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ไปในกองทัพได้เมื่อจำเป็น (วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ทุติยภาค. 2/563/498) อย่างไรก็ตาม การเดินทางไปค้างแรมในกองทัพนั้น พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้อยู่ได้ไม่เกินสามคืนเท่านั้น และในคืนที่สี่หลังจากพระอาทิตย์ตกดินแล้วภิกษุยังไม่ออกจากกองทัพ ถือว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์ (วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ทุติยภาค. 2/568/502) นอกจากนี้ ในขณะที่ภิกษุจำเป็นต้องอยู่ในกองทัพ ห้ามดูเขารบกัน ดูการตรวจพล หรือดูการจัดกระบวนกองทัพด้วย (วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ทุติยภาค. 2/571/503)

จากการศึกษาพระไตรปิฎก อาจกล่าวได้ว่าไม่ปรากฏพระวินัยบัญญัติที่ห้ามพระสงฆ์อยู่ในกองทัพเกินเจ็ดวัน แต่มีเพียงอนุญาตให้อยู่ในกองทัพได้ไม่เกินสามคืนเท่านั้น ซึ่งเหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ไปในกองทัพได้นั้นก็ด้วยเหตุผลเกี่ยวกับความจำเป็น เช่น เยี่ยมญาติที่ป่วยในกองทัพ ไม่ใช่เรื่องของการไปเพื่องานเกี่ยวกับสงคราม อีกทั้งการที่พระพุทธเจ้าทรงไม่

อนุญาตให้อยู่ในกองทัพเกินสามคืนนั้น ก็เพื่อป้องกันคำติเตียนจากชาวบ้านผู้พบเห็น ดังนั้นพระองค์จึงบัญญัติเป็นข้อห้ามในพระวินัย

ประการที่สาม พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามเกี่ยวกับธรรมเนียมปฏิบัติของพระสงฆ์ในการลงเลขยันต์ในเครื่องรางต่าง ๆ ให้แก่ทหารที่ไปรบในพระสูตรต้นตปิฎก เล่ม 1 ที่ฌนิกาย สีลขันธวรรค ได้กล่าวถึงพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้า ความว่า

ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพ โดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เช่นอย่างสมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวก ฉันทโกชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เห็นปานนี้ คือ ทายอวัยวะ ทายนิมิต ทายอุปบาศ ทำนายฝัน ... เป็นหมอปุลุกเสก เป็นหมอมณี เป็นหมอลงเลขยันต์คุ้มกันบ้านเรือน...

(ที่ฌนิกาย สีลขันธวรรค. 9/114/64)

จากพุทธพจน์ข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติมิให้ภิกษุเลี้ยงชีพด้วยการกระทำดังกล่าวข้างต้น อันรวมถึงข้อห้ามมิให้ภิกษุกระทำการลงเลขยันต์ ปุลุกเสกเครื่องรางของขลัง เนื่องจากการกระทำดังกล่าวเป็นติรัจฉานวิชา ดังนั้นการยกเหตุผลว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรงห้าม หรือไม่ได้บัญญัติเป็นพระวินัยเกี่ยวกับการห้ามทำเครื่องรางหรือยันต์นั้นไม่ถูกต้อง เนื่องจากพระไตรปิฎกระบุไว้ชัดเจนว่าการกระทำดังกล่าวเป็นติรัจฉานวิชา

อนึ่ง จากการศึกษาเอกสารเชิงประวัติศาสตร์ การทำเครื่องรางหรือยันต์ มิใช่พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หากแต่เป็นเป็นธรรมเนียมประเพณีของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีมาก่อนการกำเนิดขึ้นของพระพุทธศาสนา ต่อมาภายหลังจากศาสนาพุทธถือกำเนิดขึ้นในโลก จึงมีผู้ผสมผสานแนวคิดและพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์เข้าเป็นวิถีปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เช่น การทำเครื่องราง

ของคลัง การทำให้อยู่ยงคงกระพัน และการถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น (กอง
ทัพอากาศ: 2501, 15)

ประการที่สี่ พระพุทธพจน์ที่ว่า 'บุคคล ควรสละทรัพย์ อวัยวะ และชีวิต เมื่อ
สถานการณ์เรียกร้องให้รักษาธรรม'

จากพระพุทธพจน์ที่กล่าวถึง "การสละชีพ เพื่อรักษาธรรม" ซึ่ง "ธรรม" ในที่นี้
หมายความถึง "บรมสุข หรือนิพพาน" ซึ่งเป็นเรื่องของการสละชีวิตในทาง
โลก หรืออุทิศตนเพื่อแสวงหาความจริงอันสูงสุด และนำความจริงที่ค้นพบ
เหล่านั้นมาช่วยเหลือนสรรพสัตว์ให้พ้นจากห้วงทุกข์ อันได้แก่ เกิด แก่ เจ็บ
และตาย (พระมหาบุญถึง ชุตินฺธโร, สัมภาษณ์ 25 ก.พ. 45) ดังนั้น การยก
เรื่อง "การสละชีวิตเพื่อรักษาธรรม" ไปสนับสนุนการทำสงครามจึงทำไม่ได้
เพราะพระพุทธพจน์นี้มีจุดมุ่งหมายให้คนสละชีวิตในทางโลกเพื่อบรรลุนิพพาน
มากกว่าการสละชีวิตเพื่อรักษาสถาบันทางศาสนาอย่างที่ถูกล้อว่า
อ้างมา

การพิจารณาข้างต้นชี้ว่า เหตุผลที่ยกมาสนับสนุนความชอบธรรมในการทำ
สงครามตามที่พบในการทบทวนวรรณกรรมนั้น ไม่มีน้ำหนักที่จะแสดงได้ว่า
พระพุทธศาสนายอมรับว่ามีสงครามบางครั้งที่เป็นธรรม ดังนั้น จึงควร
พิจารณาในประเด็นเรื่องเจตนาในการทำสงครามเป็นสำคัญ

ในส่วนของเจตนา นี้ มักจะเป็นเหตุผลที่ยกมาโต้แย้งว่าพระพุทธศาสนาไม่
ยอมรับว่าสามารถจะมีสงครามใดที่เป็นธรรม ด้วยเหตุที่การทำสงครามนั้น
เกี่ยวข้องกับเจตนาในการทำลายชีวิตมนุษย์เสมอ หรืออีกนัยหนึ่ง การทำ
สงครามเป็นการทำปาณาติบาต

พระพุทธศาสนามีเกณฑ์สำหรับวินิจฉัยว่า การกระทำใดที่ถือว่าเป็น
ปาณาติบาตหรือไม่ โดยให้พิจารณาจากองค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ สัตว์นั้นมี
ชีวิต ผู้ฆ่ารู้ว่าสัตว์มีชีวิต ผู้ฆ่ามีเจตนาจะฆ่า ผู้ฆ่ามีความพยายามที่จะฆ่า

และสัตว์ตายด้วยความเพียรนั้น ดังนั้น การกระทำใด ๆ ที่ไม่ครบทั้งองค์ห้า ไม่ถือเป็นปาณาติบาต (สารัตถทีปนี ฎีกาพระวินัย ภาค 2, 2542: 375)

จะเห็นได้ว่าถึงแม้บางครั้งคนจะฆ่าผู้อื่นเพื่อป้องกันตัว หรือป้องกันผู้บริสุทธิ์ หรือเพื่อความถูกต้อง แต่การฆ่านั้นย่อมครบองค์ประกอบทั้งห้า อีกนัยหนึ่ง คือ แม้แต่การฆ่าเพื่อป้องกันตัวหรือผู้บริสุทธิ์ต่างก็ผิดศีลธรรมทั้งสิ้น ดังนั้น หากมีการนำเรื่องเจตนาในการป้องกันประเทศมาอ้างเพื่อให้ความชอบธรรม แก่การทำสงคราม ก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าการทำสงครามนี้ไม่ผิดศีลข้อ ปาณาติบาต เพราะในการรบเพื่อป้องกันประเทศนั้นย่อมมีเจตนาที่จะหยุดยั้ง ศัตรูด้วยอาวุธ ซึ่งทำให้เกิดการทำลายชีวิต การใช้อาวุธเพื่อการดังกล่าวย่อม ครบองค์ห้าของปาณาติบาต หรืออีกนัยหนึ่ง เจตนาที่จะช่วยเหลือคนกลุ่ม หนึ่งหรือต้องการรักษาสิ่งมีค่า เช่นพระธรรม ด้วยการเบียดเบียนคนอีกกลุ่ม นั้น ถือว่าผิดศีลข้อปาณาติบาต แต่ก็อาจมีข้อพิจารณาว่าวิบากของการ กระทำปาณาติบาตนั้นมีมากเพียงใด กล่าวคือ ถึงแม้การฆ่าจะเป็นบาป แต่ การฆ่าแต่ละครั้งก็มีโทษไม่เท่ากัน พระพุทธศาสนามีเกณฑ์สำหรับพิจารณา โทษของปาณาติบาต ว่าการกระทำแบบใดมีบาปมากหรือบาปน้อย ดังนี้

1. พิจารณาที่ตัวสัตว์นั้นว่ามีคุณมากหรือคุณน้อย เป็นการพิจารณา ว่าสัตว์นั้น ๆ มีศักยภาพในการทำความดีมากหรือน้อย ซึ่งการฆ่า มนุษย์ซึ่งถือว่ามีศักยภาพในการทำความดีมาก ก็เป็นบาปมากกว่า ฆ่าสัตว์เดียรัจฉาน ซึ่งมีศักยภาพในการทำความดีได้น้อย
2. พิจารณาจากเจตนาของผู้กระทำ ว่าทำด้วยเจตนาหรือความรู้สึก เช่นไร ถ้าผู้กระทำทำด้วยเจตนาที่รุนแรง มีความรู้สึกเกลียดชัง เคียด แค้น มุ่งร้าย มุ่งทำลาย กลั่นแกล้ง รังแก ช่มเหง เบียดเบียน ถือว่า เป็นบาปมาก แต่ถ้ามีเจตนาไม่รุนแรงหรือมีเจตนาในทางที่ดีก็มีโทษ น้อย เช่น การต่อสู้เพื่อป้องกันตัวเอง

3. พิจารณาที่ความพยายามของผู้ฆ่า ถ้ามีการเตรียมการ มีการวางแผนการอย่างจริงจังมีขั้นตอนนี้ ทำด้วยความมุ่งมั่นที่จะฆ่าให้ตายด้วยความอาฆาตอย่างรุนแรง ก็เป็นบาปมาก แต่ถ้าทำด้วยอารมณ์ชั่ววูบ แม้จะมีกิเลสรุนแรงก็มีบาปเบากว่า

(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538: 24-26)

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าแม้การทำสังกรรมจะเป็นการทำบาป แต่หากเหตุผลของการทำสังกรรมเป็นไปเพื่อป้องกันตัว เพื่อรักษาผู้บริสุทธิ์ หรือความถูกต้อง บาบย่อมจะน้อยซึ่งเรื่องดังกล่าวนี้พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2538: 48) ได้เสนอว่า ในกรณีที่มีเจตนาไม่รุนแรง เช่น ทหารที่ทำสังกรรมป้องกันตัวในสนามรบ โดยเป็นการทำเพื่อป้องกันตัว ซึ่งไม่ได้มีเจตนาที่มุ่งร้าย หรือมีเจตนาที่อาฆาต และไม่ได้มีเจตนาที่จะไปเบียดเบียนผู้อื่น ก็จะถือว่าเป็นบาปน้อย

นอกจากเจตนาในการทำสังกรรมแล้ว ความหนักเบาของการทำสังกรรมก็ต้องพิจารณาถึงวิธีการทำสังกรรม ซึ่งจัดเป็นการกระทำหรือความเพียรพยายามที่จะทำให้สิ่งมีชีวิตนั้นตายด้วย ดังนั้น เมื่อไม่มีเจตนาที่จะเบียดเบียนมุ่งร้ายในการทำสังกรรมแล้ว วิธีการที่ใช้ในการทำสังกรรมต้องสอดคล้องกันด้วย เช่น อาวุธที่ใช้ในการทำสังกรรมต้องเป็นอาวุธที่ไม่มุ่งเบียดเบียน ก่อให้เกิดความทรมาน และต้องหลีกเลี่ยงการก่อให้เกิดผลเสียแก่ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้อง กับสังกรรม เช่น เลี่ยงการใช้อาวุธเชื้อโรค ซึ่งอาจทำให้ทหารที่เข้าร่วมสังกรรมได้รับความทรมาน อีกทั้งเชื้อโรคสามารถแพร่กระจายไปสู่ประชาชนที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำสังกรรมได้ หากเป็นเช่นนี้ วิบากที่เกิดจากการฆ่า การทำสังกรรมอาจมีไม่รุนแรงเท่าเจตนาในการฆ่าที่ใช้ความพยายามอย่างลึกซึ้ง

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะบาปมากหรือน้อย ก็เรียกว่าบาปเหมือนกัน ดังนั้น จึงอาจมีข้อโต้แย้งว่าแม้การทำสังกรรมจะบาปน้อยตามข้อพิจารณาข้างต้น แต่

เราก็ไม่อาจกล่าวได้ว่ามีความชอบธรรม กระนั้นก็ดี ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนายอมรับความเป็นจริงของมนุษย์ที่ต้องเผชิญกับภาวะความขัดแย้งทางจริยธรรม บางครั้งจึงมีอาจหลีกเลี่ยงการล่วงเกินชีวิตของผู้อื่น เช่น การทำสงครามเพื่อป้องกันตัว การทำแท้งเพื่อรักษาชีวิตแม่ หรือการฆ่าคนคลั่ง ยาบ้าเพื่อช่วยชีวิตผู้บริสุทธิ์ การกระทำเหล่านี้อาจเกิดขึ้นได้กับบุคคลที่เรียกตนเองว่าเป็น “พุทธศาสนิกชน”

เมื่อได้ศึกษาพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2538: 49) เกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งทางจริยธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทำให้ทราบว่าสังคมมนุษย์เป็นสังคมที่ประกอบด้วยกรรมดีและกรรมชั่ว แต่ในบางครั้งเราไม่อาจหลีกเลี่ยงการกระทำที่เป็นกรรมชั่วได้ ทั้งนี้เพราะการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องของทางเลือก ดังนั้น การที่มนุษย์จะตัดสินใจเลือกกระทำกรรมใดก็ตามจะต้องยอมรับในความจริงของการกระทำว่าเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว เพราะการที่ยอมรับในการกระทำของตน จะทำให้มีความรับผิดชอบ กระทำการด้วยความระมัดระวัง ไม่ปล่อยปละละเลย และจะทำให้เพียรพยายามหาทางแก้ไขปรับปรุงเพื่อให้ได้ผลที่ดียิ่งขึ้น

ในกรณีที่ต้องเลือกกรรมชั่ว ก็ต้องเป็นการกระทำที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงตัดสินใจกระทำ และทำไปเพื่อประโยชน์ของตนเองหรือสังคมส่วนรวม และต้องยอมรับกับตนเองว่าการกระทำนั้นเป็นบาป ต่อจากนั้น อย่าให้ใจหมกมุ่นหรือเศร้าหมองกับการกระทำ แต่ควรจะเอาบาปนั้นมาเป็นฐานของการพลิกกลับที่จะตั้งใจทำความดียิ่ง ๆ ขึ้นไป และเมื่อนั้นเราย่อมได้กรรมที่ดีเข้ามามากขึ้นและยังเป็นการพัฒนาตนเองด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538: 49) ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า "ผู้ใดทำกรรมอันลามก ผู้นั้นย่อมปิด [ละ] เสียได้ด้วยกุศล บุคคลนั้นย่อมยังโลกนี้ให้สว่างไสว เหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ" (ขุททกนิกาย ธรรมบท. 25/27/27) หรือ "ผู้ใดเคยประมาทในตอนต้น ภายหลังเขาไม่ประมาท ผู้นั้นย่อมทำโลกนี้ให้สว่างไสว เหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากหมอก ฉะนั้น บาปกรรมที่ทำไว้แล้ว อันผู้ใดยอมปิดกั้นไว้ด้วยกุศล

ผู้นั้นยอมทำโลกนี้ให้สว่างไสว เหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากหมอก" (ขุททกนิกาย วิมานเถระ. 26/392/335)

กล่าวโดยสรุป หลังจากการศึกษาเรื่องเจตนาทำให้เห็นว่า พระพุทธศาสนา เห็นว่าการฆ่าเป็นสิ่งที่ผิด ซึ่งรวมไปถึงการกระทำในสงครามด้วย เนื่องจากการทำปาณาติบาต แต่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นไปได้ที่การฆ่าอาจมีความชอบธรรมในบางกรณี เช่น การฆ่าฝ่ายตรงข้ามเพื่อป้องกันตัว หรือป้องกันประเทศชาติ ทั้งนี้เพราะในบางครั้งชีวิตมนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งทางจริยธรรมที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างการรักษาหลักศีลธรรมของศาสนา และการทำตามความจำเป็นในชีวิตได้ แต่อย่างไรก็ตาม การกระทำผิด หรือการฆ่านั้น ต้องกระทำอย่างมีสติและปัญญา กล่าวคือ รู้เท่าทันความเป็นจริงว่าตนกำลังทำอะไร เพราะการที่มนุษย์ระลึกู้ในการกระทำของตน ย่อมทำให้มนุษย์มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ตลอดจนต้องยอมรับผลของการกระทำที่จะเกิดขึ้นในภายหน้าด้วย

สรุปได้ว่าเหตุผลที่ยกมาสนับสนุนว่าพระพุทธศาสนาเห็นว่าการทำสงครามที่ชอบธรรมตามที่ปรากฏในเอกสารเชิงประวัติศาสตร์ต่าง ๆ นั้น เมื่อตรวจสอบแล้วพบว่ายังมีน้ำหนักไม่เพียงพอ ขณะที่เหตุผลเรื่องปาณาติบาตที่บุคคลทั่วไปคิดว่าสามารถนำมาสนับสนุนความคิดที่ว่าพระพุทธศาสนาไม่มีคำสอนเกี่ยวกับสงครามที่เป็นธรรมนั้น ก็ไม่สามารถชี้ชัดว่าในบางกรณีพระพุทธศาสนาปฏิเสธสงครามที่เป็นธรรมเช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากพระพุทธศาสนา ยอมรับความเป็นจริงของมนุษย์ที่ต้องเผชิญความขัดแย้งทางจริยธรรม อย่างไม่รู้ก็ตาม ถึงแม้ว่าบางเหตุการณ์อาจเกี่ยวข้องกับสงครามที่เป็นธรรม แต่สงครามซึ่งเป็นบาปเหล่านี้ จะถือว่ามี ความชอบธรรมในการปฏิบัติได้ก็ต่อเมื่อผู้กระทำมีเจตนาที่ไม่เบียดเบียนมุ่งร้าย ห่างไกลจากอกุศลมูลทั้งปวง และประกอบด้วยสติปัญญา

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2525). พระไตรปิฎกฉบับหลวง. เล่มที่ 1-45. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- ดิเรก ชัยนาม. (2509). ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. เล่ม 2. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ธรรมปิฎก, พระ (ป.อ.ปยุตโต). (2538). ทำแท้ง : ตัดสินอย่างไร ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร? การทำแท้งในทัศนะของพระพุทธศาสนา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- บุญถึง ชุตินฺธโร, พระมหา. 25 กุมภาพันธ์ 2545. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. สัมภาษณ์.
- ประยูร ธมฺมจิตโต (มีฤกษ์), พระมหา. (2532). พุทธวิธีสร้างสันติภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2536). เทศนาเสือป่า. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด.
- กรมศิลปากร. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2525). ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์. เล่ม 3 พ.ศ. 2475 - ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์. (คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี พุทธศักราช 2525).
- สารีบุตรเถระ, พระ. (2542). สารัตถที่ปณี ฎีกาพระวินัย ภาค 1 และภาค 2. (สิริ เพ็ชรไชย, ผู้แปล) กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดทิพยวิสุทธ์.
- สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. (2539). พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- The Christian Classics Ethereal Library. (2000). St. Thomas Aquinas : The Summa Theologica. [Online]. Available: <http://www.ccel.org/a/aquinas/summa/home.html> [2000, October 11].

The Internet Encyclopedia of Philosophy. (1998). Just War Theory
[Online]. Available: [http://www.utm.edu/research/
iep/j/justwar.htm](http://www.utm.edu/research/iep/j/justwar.htm) [2000, October 13].